

BIRŽAI

Biržai – Panevėžio apskrities rajono centras, šiaurėje besiribojantis su Latvijos Respublika. Miesto teritorija teka dvi upės, rajone yra 17 ežerų, 28 upės ir upeliai. Šiame rajone rasime ir seniausią Lietuvoje dirbtinį ežerą (įrengtas 1575 m.). Unikali Tatulos upė, turinti antžeminę ir požeminę vagą. Rajone yra 17 draustinių, 1 kultūros rezervatas.

Biržų puošmena – kunigaikščių Radvilų pastatyta bastioninė tvirtovė, kurioje dabar veikia Biržų krašto muziejus „Sėla“. Įspūdinga Biržų katalikų Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia ir Biržų evangelikų reformatų bažnyčia. Daug lankytojų sulaukia ir grafų Tiškevičių statytas Astravo dvaras, į kurį galima patekti 525 m. ilgio pėsčiųjų tiltu per ežerą.

1386 m. po Jogailos krikšto įsteigta Vilniaus vyskupija, kuriai tuo metu priklausė Biržų kraštas.

1416 m. istorijos šaltiniuose minimas Biržų laukas tarp Smardonės ir Rovėjos.

1455 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero dovanojimo Radvilai Astikaičiui rašte minimas Biržų dvaras.

Apie 1500 m. Biržuose pastatyta katalikų bažnyčia.

1505 m. kovo 14 d. karalius Aleksandras Jogailaitis visas iš tėvo gautas Biržų žemes perdavė Mikalojui I Radvilai.

1510 m. po Mikalojaus I Radvilos mirties Biržų valdos atiteko Vilniaus kaštelionui, didžiajam etmonui Jurgiui Radvilai. Tais pačiais metais istorijos šaltiniuose pirmą kartą paminėta Biržų katalikų bažnyčia.

1512 m. gimė Mikalojus Radvila Rudasis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės, karo, reformacijos veikėjas. Jis fundavo Biržų bažnyčios statybą, mieste įsteigė evangelikų reformatų aukštesniąją mokyklą.

1515 m. vyskupas Albertas Radvila Biržuose netoli pilies pastatė naują katalikų bažnyčią.

1520 m. vasario 6 d. Biržuose buvo 53 miestelėnų dūmai. Tai seniausios žinios apie Biržų miestą, išlikusios dokumentuose.

1525 m. Biržai tapo Biržų ir Dubingių Radvilų šakos žemių centru.

1528 m. dvarų surašymo dokumentuose nurodyta, kad Biržų valdai priklauso Ageniškis su 60 dūmų, Jukniškiai su 48 valstiečiais, Parovėja su 24 baudžiauninkais, 6 bajorų tarnybomis ir 100 miestelėnų, o Biržų dvare gyvena 63 Biržų miestelėnai.

1541 m. Mikalojus Radvila kartu su kitomis Biržų žemėmis paveldėjo ir Papilį.

1547 m. gimė Kristupas Radvila Perkūnas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės ir karo veikėjas. Jis pastatydino Biržų tvirtovę. Tais metais Biržai tapo kunigaikštystės centru.

1549 m. sausio 25 d. Žygimantas Augustas specialia privilegija patvirtino Biržams kunigaikštystės statusą.

1553 m. dokumentuose išliko pirmoji patvirtinta žinia apie Biržų katalikų parapilį.

1553 m. Biržuose pastatyta nauja katalikų bažnyčia.

1556 m. pirmą kartą raštuose paminėtas Biržų dvaras ir mieste-

Iš kairės: dabartinis Biržų herbas; Biržų miesto herbas 1792-06-12 privilegijoje Nr. 67

lis (Biržai pavadinti miesteliu). Tada Biržų dvaras priklausė Trakų vaivada Mikalojui Radvilai.

1561 m. Biržams priklausančių dvarų inventoriuje minimas Biržų dvaras, jam priklausę 4 svirnai, virtuvė, kepykla, bravoras ir pirmą kartą – Papilio dvaras.

Apie 1580 m. panaikinta Biržų katalikų parapija.

1584 m. balandžio 27 d. mirė Mikalojus Radvila Rudasis. Šiam mirus, Biržus paveldėjo jo sūnus Kristupas Radvila Perkūnas.

1584 m. prie Biržų evangelikų reformatų bažnyčios įkurta pradinė mokykla.

1585 m. gimė Kristupas II Radvila, karo, reformacijos veikėjas, 1615–1635 m. ėjęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lauko etmono, 1633–1640 m. – Vilniaus vaivados, 1635–1640 m. – didžiojo etmono pareigas. Jo valdymo laikais sustiprinta Biržų pilis.

1586 m. pradėta statyti Biržų tvirtovė.

1587 m. istorijos šaltiniuose paminėti Smardonės mineraliniai vandenys ir prie Biržų veikusi mineralinio vandens gydykla.

1589 m. kovo 9 d. Biržams suteiktos Magdeburgo teisės. Pastatyta bastioninė Biržų pilis (pirmoji Biržų pilis).

1610 m. Biržuose surašyti 86 dūmai (kiemai).

1616 m. Biržų, Pasvalio, Bauskės apylinkėse įvyko žemės drebjimas.

1625 m. rugpjūčio 5 d. prie Biržų pilies pasirodęs švedų dalinys buvo sumuštas. Tų pačių metų rugpjūčio 7 d. švedai apgulė Biržų pilį, bet jos nepaėmė, o rugpjūčio 28 d. švedai antrą kartą apgulė Biržų pilį. Rugsėjo 7 d. Biržų pilis pasidavė švedams.

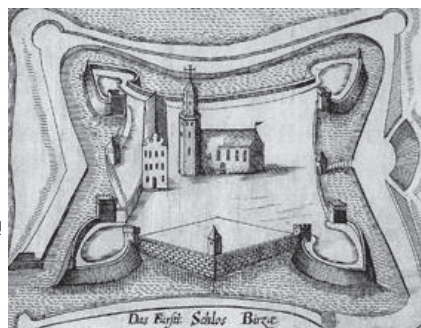
1625 m. rugsėjo 25 d., Kristupui II Radvilai nuo Svėdasų žygiuojant link Biržų, Gustavas II Adolfas skubiai pasitraukė nuo Biržų į Kuršą, palikdamas Biržuose stiprią pulkininko Kroico (Kreutz) vadovaujamą įgulą.

1627 m. pagal Balnenmuižėje su švedais sudarytą paliaubų sutartį

(Nukelta į 30 p.)

Iš kairės: Biržų pilies griuvėsiai. 1926. Petro Ločerio nuotrauka iš Biržų krašto muziejaus „Sėla“ rinkinių; Biržų pilis. XVI a. raizynas. Nuotrauka iš redakcijos archyvo

(Atkelta iš 29 p.)

už medinę Liaudonių pilaitę Livonijoje Lietuvai švedai gražino Biržus.

1636 m. Biržuose pastatyta evangelikų liuteronų bažnyčia.

1638 m. baigti statyti Biržų pilies įtvirtinimai (antroji Biržų pilis).

1640 m. balandžio mėnesį mirė Kristupas II Radvila.

1642 m. Biržams patvirtintos Magdeburgo teisės.

1644 m. Biržams antrą kartą patvirtintos Magdeburgo teisės,

karalius patvirtino ir anksčiau suteiktą privilegiją nemokėti mokesčių kaip nukentėjusiems nuo švedų.

1645 m. Biržus nusiaubė gaisras.

1645 m. kartografas Juozas Narūnavičius (Naronskis) sudarė Biržų kunigaikštystės žemėlapi.

Apie 1652 m. pagal Ulricho parengtą projektą pradėti atstatyti Biržų tvirtovės rūmai.

1655 m. švedai užėmė Biržų tvirtovę.

1655 m. rugsėjo 10 d. švedų kariuomenės stovykla iš Nemunėlio Radviliškio buvo perkelta į Pasvalį.

1655 m. rugsėjo 15 d. Jonušo Radvilos stovykloje viešėjo švedų feldmaršalas Levenhauptas.

1655 m. gruodžio 31 d. Tikocine (Lenkija) mirė Jonušas Radvila.

Po jo mirties Biržai atiteko Boguslavui Radvilai.

1657 m. švedai pasitraukė iš Biržų pilies, Biržai sudegė, pilis buvo apgriauta.

1659 m. pagal architekto Teofilio Spinovskio projektą vėl pradėti atstatyti Biržų pilį.

1663 m. atstatomoje Biržų tvirtovėje rekonstruotas arsenalas, pastatytos arklidės, išmūrytas penktas kareivinių namas. Tais metais Biržuose surašyta 114 kiemų.

1682 m. Biržuose surašyti 182 kiemai.

1669 m. gruodžio 31 d. Karaliaučiuje (dabar Kaliningradas, Rusija) mirė Boguslavas Radvila. Po jo mirties paveldėjimo keliu Biržai atiteko trečius metus einančiai jo dukrai Liudvikai Karolinai. Tais metais atstatyta Biržų tvirtovė (trečioji Biržų pilis).

1682 m. baigti atstatyti Biržų tvirtovės rūmai.

1701 m. Biržams ketvirtą kartą atnaujintos Magdeburgo teisės.

1701 m. sausio 24 d. iš Varšuvos per Lomžą, Kauną į Biržus atvyko karalius Augustas II.

1701 m. vasario 17 d. iš Sankt Peterburgo per Polocką, Daugpilį į Biržus atvyko Rusijos caras Petras I. Vasario 26 – kovo 14 dienomis Biržuose vyko Augusto II ir Petro I derybos. Kovo 9 d. sudaryta Augusto II ir Petro I Biržų sutartis prieš švedus. Ji raštu patvirtinta 1702 m. kovo 23 d.

1703 m. kovo mėn. G. A. Oginskis, remiamas rusų dalinių, apgulė Biržų pilį ir atėmė ją iš švedų.

1704 m. pilies komendanto Nerezijaus įsakymu prieš švedų puolimą sudegintas Biržų miestas.

1704 m. rugpjūčio 28 d. švedai apgulė Biržų pilį.

1704 m. rugsėjo 14 d. švedai paėmė Biržų pilį ir generolo G. Levenhaupto įsakymu ją susprogdino.

1705 m. rusai išvyjo švedus iš Biržų.

1705 m. atstatyta švedų antpuolio metu (1704 m.) sudegusi Biržų evangelikų reformatų bažnyčia.

1705 m. rugpjūčio 6 d. Biržuose antrą kartą lankėsi Rusijos caras Petras I. Žinoma, kad jis, apsistojęs pilies teritorijoje li-

Biržų pilies rūmai (dabar Biržų krašto muziejus „Sėla“). D. Mukienės nuotrauka

kusiose neišsprogdintose patalpose, čia išbuvo 4 dienas.

1726 m. pastatyta koplyčia Lamokuose.

1731 m. Biržus oficialiai ėmė valdyti Nesvyžiaus Radvilos. Tais metais Biržuose surašyta 90 kiemų.

1741 m. samdiniai sunaikino Biržų evangelikų reformatų ir evangelikų liuteronų bažnyčias.

1742 m. baigta statyti nauja Biržų katalikų bažnyčia.

1744 m. Biržams penktą kartą atnaujintos Magdeburgo teisės.

1764 m. Biržuose surašyti 154 kiemai.

1786 m. sudarytas prancūziškas Biržų kunigaikštystės žemėlapis, pagal kurį kunigaikštystės ribas aprašė Eustachijus Tiškevičius.

1790 m. Biržams šeštą kartą atnaujintos Magdeburgo teisės.

1794 m. Biržų apylinkėse vyko atkaklus Tado Kosciuškos vadovaujamų sukilėlių mūšiai su caro kariuomene.

Apie 1800 m. Biržai neteko Magdeburgo teisių.

1803 m. Biržuose surašyta 212 kiemų.

1804 m. Dominykas Radvila už skolas įkeitė Biržus Tiškevičiams.

1811 m. Dominykas Radvila Biržus pardavė grafui Juozapui Tiškevičiui.

1815 m. spalio 27 d. ir 1822 m. Biržuose lankėsi Rusijos caras Aleksandras I.

1817 m. įsteigta Biržų katalikų parapijos mokykla.

1844 m. Biržai tapo grafų Tiškevičių majoratu.

1858 m. Biržuose buvo apie 2 700 gyventojų.

1860 m. Astrave pastatyta mūrinė užtvanka ir tiltas.

1862 m. pastatyti Astravo rūmai ir įrengtas parkas.

1897 m. Biržuose buvo 4 413 gyventojų.

1923 m. Biržuose pastatyta elektrinė ir įvesta elektra.

1938 m. Biržai geležinkeliu sujungti su Panevėžiu.

1968 m. Biržuose buvo daugiau negu 10 000 gyventojų.

1985 m. atstatyti Biržų pilies rūmai.

1988 m. lapkričio 20 d. ant Biržų pilies iškelta tautinė vėliava.

1990 m. pirmą kartą demokratiškai išrinkta Biržų rajono taryba.

Tekstas parengtas pagal informaciją, skelbiamą interneto leidinyje „Biržų rajono savivaldybė“ (skyrius „Biržų krašto istorijos kalendorius“, sudarė Emilis Jokūbas Trečiokas). Interneto prieiga <http://www.birzai.lt/index.php?id=43&pg=.000001076.000001604&kid=1&tev=1604> (žr. 2007-11-15)